

AMERİKAN SOSYOLOJİSİNE BİR BAKIŞ *

E. Rubington - M. S. Weinberg

Çeviri : İhsan SEZAL **

İnsanlık tarihinde ilim müessesesinin gelişmesi oldukça geç olmuştur. Daha kuruluşunda ilmin gayesi etrafımızdaki dünyanın bütün cephesini araştırmak ve elde edilen sonucu topluma (cemiyete) bildirmektir. Çok daha sonraları ise sosyal âlemle ilgilenen daha hususi bir disiplin geliştirildi ki bu özel disipline 'sosyoloji' adı verildi.

Sonraları bu yeni disiplin içinde yeni iş bölümlerine gidildi. Bazı bilim adamları gelişmekte olan bu disiplinin teorik problemleriyle uğraşmayı tercih ederken bazı bilim adamları da değişen toplumun bu değişme vetiresinde karşılaştığı meselelerle ilgilenmeyi seçtiler. Bu ikinci safhayı seçenlere niçin bu safhayı seçtikleri ve ne zaman ne gibi meselelerle uğraştıklarını, ne gibi sonuçlara vardıklarını açıklamak düşüyordu. Bu makalemizin konusunu işte bu gibi hususlar teşkil etmektedir. Bu arada sosyoloji literatüründe karşılaşılan beş farklı 'görüş açısı' (perspektif) ni ele alacak bunların faydalı ve mahzurlu tarafları üzerinde duracak ve nihayet bunların gittikçe genişlemekte olan sosyoloji bilgisiyle olan münasebetlerine açıklıklar getireceğiz.

BEŞ GÖRÜŞ AÇISI : KISA BİR GÖZ ATIŞ :

Sosyoloji literatüründeki beş görüş açısı hem sosyoloji biliminin gelişmesi, hem de Amerikan Toplumundaki değişimlerin gelişmesiyle yakından ilgilidir. Toplumdaki değişme, araştırılacak mevzuların tercihine tesir etmiştir, sosyolojideki değişme de araştırılacak mevzuya hangi açıdan (perspektif) bakılması lüzumuna. Bu durum geçmişte nasıl geçerliliğini korumuşsa, yakın bir gelecekte de aynı geçerliliğini koruyacaktır. Bunun neden böyle olduğu biraz aşağıda beş görüş açısı (perspektif) incelenirken daha iyi anlaşılacaktır.

BİRİNCİ GÖRÜŞ AÇISI: SOSYAL PATOLOJİ; SOSYAL HASTALIKLAR BİLİMİ :

Amerikan sosyolojisinin başlangıç safhalarında kurucu önderler iyimser duygularla doluydular. Geniş bir tarih felsefesine ve bütün medeniyetlerle ilgilenen bir sosyoloji görüşüne sahip bu kimselere göre yapılacak şey, toplumların büyüme vetirelerinde tabii kanunlara nasıl uy-

* E. Rubington ve M. S. Weinberg, 'A Sociological Review', E. Rubington ve M. S. Weinberg (eds.) The Study of Social Problems, Oxford University Press, 1971, ch. 7, pp. 209-19'dan.

** As. Dr. İhsan SEZAL, Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi.

duklarını göstermekti. Bu yapıldığında toplumlar istenileni gerçekleştirmiş olacaktı. Günün toplum meselelerine (sosyal problemleri)ne alâka duyan sosyologlar ise kendilerini birer ıslahatçı (sosyal reformcu) olarak görüyor; diğer sosyologlardan farklı olarak vazifelerinin toplumun ilerleme ve büyüme hızını 'süratlendirici' olduğuna inanıyorlardı. Ne var ki, sosyal problemlere eğilip cemiyeti daha yakından inceledikçe, yazılarına kadar akseden moral bir kızgınlık ve öfkeyle dolduklarını görüyoruz. Onlara göre, cemiyet içindeki bazı problemleri yaratanlar 'hasta' denilebilecek bir ruh durumunda olan insanlardı. O günün hayli tutulan ders kitaplarında bu kimseler 'hasta' tabiri yerine 'kabahatlı, suçlu ve himaye muhtaç' tabirleriyle vasıflandırılıyorlardı. Gerçi bunları tıbbi modellere benzer bir çerçevede inceliyorlardı ama, toplumdan farklı davranan bu insanlara nefret ve öfkeyle bakmaları, en hafif tabiriyle, çok yanlışti. Öbür tarafta yine aynı sosyologlar cemiyet içinde sivrilmiş ve gerek iş hayatında, gerek sanayide ve gerekse idarede önemli yerlere gelmiş kimselere 'şüphe' ile bakıyor bu başarılarını bile 'hırs' 'rüşvet' ve 'yolsuzluk' la elde ettiklerini ima ediyorlardı. Günümüzde de bu nev'i bir yaklaşımın ve görüşün açısını tekrar canlandığını görmekteyiz. Ama bu sefer 'hasta' olarak nitelendirilen fertler değil, müesseseler ve teşkilatlanma tarzları olmaktadır. Ahlâki kızgınlık ve öfkelerde fertlerden ziyade toplumun bizzat kendisine ve müesseselerine yöneltilmektedir.

SOSYAL DÜZENSİZLİK :

Sosyolojinin ikinci gelişme safhasında Cooley, Ogburn Thomas ve Znaniecki'nin çalışmalarından hareketle Amerikan sosyologları dikkatlerini «fert»ten, «sosyal kaideler»e kaydırırlar. Daha önce ıslahatçı (reformist) olarak addedilen sosyolog anlayışı ise yerini «yeni bir akademik disiplinin inşasına çalışan ilim adamı» görüşüne terketti. Kavramsız bir ilim de düşünülemediğinden, bu dönemin sosyologları ilk iş olarak kavramları yaratmaya teoriler geliştirmeye ve felsefi, ahlâki tenkitler yapma yerine ampirik araştırmalar yapmaya koyuldular. Thomas ve Znaniecki gibi sosyologlar sosyolojinin diğer gelişmiş bilimlerin izinden gitmesini savundular. Bu, sosyolojinin özel bir ilgi alanı seçmesi ve bu alanın kapalı taraflarını açıklayacak mefhumlar, teoriler ve metodlar geliştirmesi mânâsına geliyordu. Bu safhada, herkes, sosyolojinin teoriler inşa etme ve araştırmalar yapması görüşünü paylaşıyordu. Netice olarak Amerikan sosyolojisinin bu döneminde «sosyal düzensizlik» (social disorganization) üzerinde en çok durulan konu oldu. En göze batan ve sistematik bir tahlile tabi tutulan problemler arasında ise 'kaideler', 'geleneklerin ve örf-lerin yıkılışı', 'kaideler arasındaki çatışma' veya 'kaidesizlik = başboşluk' gelmekteydi.

DEĞERLER, KIYMETLER ÇATIŞMASI :

Üçüncü safhada, sosyolojinin bir ilim dalı olabilmesi için sosyolojik teorilerin geliştirilmesi lüzumunu savunan görüşlerin ağırlık kazandığını görmekteyiz. Ne var ki, sosyolojinin bu disiplin-içi problemleri hal yoluna konurken, cemiyetin karşılaştığı problemler de çözülemeyen bir karaktere bürünüyordu. İşte bu durum karşısında küçük bir düşünürler, fikir adamları grubu sosyologların, sosyal problemlere ilmi endişeler, yani sosyolo-

jik mülâhazalar yerine toplum açısından, yani cemiyeti kollayan mülâhazalarla bakmalarının belki de daha faydalı olabileceğini iddia etmeye başladılar. Bu yazarlara göre sosyologlar ızdırab ve çile çeken insanlığa hizmet etmeliydi. Ama sosyal problemlere eğilen bu düşünürler bir müddet sonra sosyal problemlerin bizzat toplum içinde mevcut (gizli) bulunduğunu üstelik problemlerin ele alınışında herkesin farklı düşüncede olduğu gerçeğiyle karşılaştılar. Farklı düşüncede olmalarının sebebi ise herkesin farklı değer (kıymet) hükümlerine, farklı menfaatlere sahip olmalarıydı; yoksa; sosyal kaideler bilmemeleri değil. Aslında dünya harbiyle allak-bullak olmuş ve 'büyük ekonomik buhranı' yaşamakta olan bir toplum döneminde edeğerlerin çatışması tabii bir hadiseydi. Dolayısıyla topluma 'çatışan değerler' açısından bakmakta yadırganacak bir husus değildi. 'Sosyal düzensizlik' görüşünde olanlarla; profesyonel ilim adamları 'sosyolog'un toplum içindeki mücadelelerden uzak durması görüşünü savunurken, 'değer-çatışması' noktasından hareket edenler, sosyologun istediği takdirde toplum içine girebilmesini hatta çatışan değerler arasında taraf tutup, tercihler yapmasını savundular. Böyle düşünenler için 'değerler-çatışması' perspektifi hem faal politika için hem de sosyal tenkit için biçilmiş bir kaftandı.

FARKLI DAVRANIŞ VEYA DAVRANIŞ SAPMASI :

Durkheim «anomi» kavramını 1897'de ortaya atmıştı. Aşağı yukarı elli yıl kadar sonra Robert K. Merton, bu kavramı yeniden canlandırarak «ihtisaslaşmanın Yerleşmesi» dönemi adını verdiğimiz sosyoloji döneminin belli başlı iki perspektifinden biri olarak kabul ettirdi. Diğer perspektif (görüş açısı) ise Sutherland'ın yankılar uyandıran «farklı birlikler teorisi» idi. Zamanla sosyoloji teorileri daha da sistematik (düzenli) bir hale geldiler ve çeşitli test araştırmalarıyla doğruluklarını ölçme imkânı doğdu. Bu da sosyolojiye, konularını ve problemlerini diğer bilim dalları gibi ele alma ve onlar gibi inceleme fırsatı verdi. Dolayısıyla sosyologlar cemiyette daha fazla söz sahibi oldular. Yine diğer bilim dallarında da görüldüğü gibi toplumun karşılaştığı sayısız meselelere çareler arama yerine ileri sürülen teorinin ne gibi sonuçları ima ve ihtiva hususu daha da önem kazandı. Maamafih sosyologlar mevzuyla irtibatlı sosyolojik bir teoriye sahip olmanın verdiği güvenle toplum meselelerine de daha rahat bir şekilde eğilebiliyorlardı. Neticede sosyal problemleri 'kaidelerden bir sapma' şeklinde görme ve tarif etme meyli hakim olmaya başladı. Böylece kati tarif kalıplarının kabulüyle araştırmalar, ahlaki ve hukuki normlar (davranış kaideleri) in çiğnenmesi noktasına teksif edilir. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak sosyal problemlerle ilgilenen en nüfuzlu görüş (perspektif «farklı davranış» veya «davranış sapması» diyebileceğimiz durumlarla ilgilenen dolayısıyla da bu şekilde adlandırılan görüş oldu.

TASNİFÇİ VEYA ADLANDIRICI GÖRÜŞ :

Tasnifçi görüş, «davranış sapması» görüşünün sosyal problemlerin birçok yönlerini izah edememesi üzerine ortaya çıkmıştır. Görüşler çoğalınca 'ekoller' arasındaki çatışmalarda su yüzüne çıktı. Çeşitli klikler, mahfeller, etiketler ve gelenekler bu «ekoller» etrafında görülmeye başlandı. Aslına bakılırsa yeni bir 'ekol'ün ortaya çıkması da zaten bu belirti-

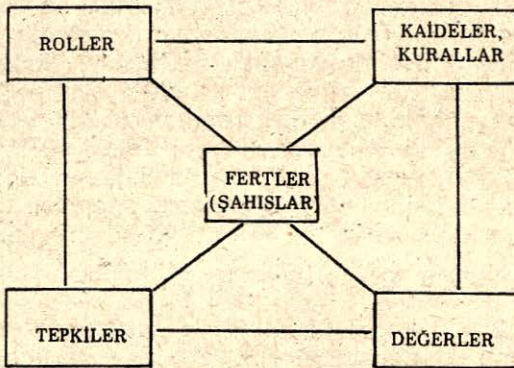
lerle gerçekleşir. Çoğu defa çatışma, problemin nasıl tarif edilmesi gerektiği hususunda başlar. Problemin nasıl çözümleneceği hususunda da devam eder. En temel çatışmadır bu.

Tasnifçi görüş mensupları «davranış sapması» görüşünün kullandığı metodları, daha da önemli kullandığı kavramları tenkit etmektedirler. «Davranış sapması» (Deviant Behaviour) mensupları sosyal problemleri kayıtları, istatistikler ve anketlerle tespit yöntemini tercih ederken; yeni görüşü savunanlar gözlemlerde bizzat rol almayı, yani iştirakli gözlemcilik (sparticipant observation) metodunu benimsiyorlardı. Yine 'davranış sapması' ekolü sosyal problemleri 'kaidelerden objektif sapmalar' olarak telâkki eder ve öyle tarif ederken; tasnifçi ekol, sosyal problemleri 'halk onu nasıl görüyor ve tarif ediyorsa' öyle kabul ediyordu. Görüldüğü gibi tasnifçi görüşte 'etiketlendirme' 'adlandırma' veya diğer bir deyimle tasnif etme kısaca «tarif»in en önemli husus olmaktadır.

Bu kısa şematik izah gelişen bir disiplinin kendine mahsus perspektifleri, görüş açıları nasıl meydana getirip geliştirdiğini anlatmaktadır. Değişmekte olan toplumun ve sosyolojinin taleplerini karşılayabilmek ve sosyal problemleri inceleyebilmek için sosyoloji disiplininin kendi kısa tarihi içinde farklı görüş açıları ortaya çıkmış, farklı ekoller oluşmuştur. Farklılıklar kesinleştikçe de her görüş bir başka mevzuyu kendine odak olarak seçmiştir. Bu sebeple ekollerin odak noktalarına da bakmakta ve bunların hızla gelişen sosyoloji bilgisiyle olan bağlarına bir göz atmakta fayda vardır.

BEŞ GÖRÜŞ AÇISINDAN ODAK NOKTALAR :

Yukarıda, her görüşün veya ekolün, tabiatları ve teşekkül tarzları icabı belli bir temayı kendilerine odak noktası olarak seçtiklerini söylemiş-tik. Gerçekten de sosyal patoloji ekolü, «fertleri, şahısları»; değerler çatışması ekolü «değerler»i; sosyal düzensizlik «kaideleri, kuralları»; davranış sapması görüşü «roller»i ve tasnifçi görüş «sosyal tepkiler»i odak noktası olarak seçmişlerdir. Aşağıdaki şema bu beş odak noktasını bir ağ düzeni şeklinde göstermektedir.

Her görüş açısının öngördüğü illiyet bağı (sebeblilik zinciri), kendi temel kavramlarından kaynaklanmaktadır. Bu hükmümüzü göstermesi ba-

kımından «sosyal patoloji perspektifi»ni ele alalım: Fert, öyle bir rol yükleniyor ki, bu rolle aynı anda hem (kaideler, kurallar)'ı çiğniyor, hem de o ihtimamla sahip çıkılan (değerler)i tehdit ediyor ve dolayısıyla menfi sosyal tepkilere yol açıyor. Sonunda ferdin sahip olduğu vasıflar hadiseler zincirini harekete geçiren asıl unsur olarak beliriyor.

Bunun tersine bir hadiseler akışı ve olaylar zinciri «davranış sapması perspektifi»nde görülebilir. Belli bir hedefe varmak isteyen bir kimse (kaideler)i çiğniyor, fakat başarısı onu aynı tutumu sürdürmesine yol açıyor ve öyle ki 'gayri meşruluğu' adet haline getiren bir rol takınıyor. Ve bu rolü, menfi tepki uyandırıp yakalanıncaya kadar sürdürüyor. Bu görüş açısından (rol), ferde yeni bir şahsiyet vererek hadiseler zincirini bu yeni (rol) ile başlatmış oluyor. Buna mukabil «tasnifçi, adlandırıcı görüş»te (sosyal tepkiler) in ferdi, bir «davranış sapması» rolüne ittiği kabul edilmektedir. Bu köklü değişme ferdi, (kaideler) ve (değerler) karşısında yeni tutumlar takınmağa zorlamaktadır.

Adı geçen unsurların bir ağ şeklinde düzenlenmesi illiyet, (sebeblilik) zinciriyle ilgili bir yığın mantık ihtimalleri ortaya çıkarmaktadır. İhtimaller zinciri muhtemeldir ki beş görüş açısından birinden kaynaklanacaktır. Tabiatıyla zayıf veya güçlü oluşları da kaynaklandıkları görüş açısına bağlı olacaktır.

Bu sebeple önce görüş açılarının münferiden zayıf ve güçlü tarafları hususunda birkaç nokta üzerinde durmak gerekmektedir. Bunu yaparken de hangi görüş açısının hangi problemi ele almada daha uygun olacağı, hangisinin de zorluklar doğurabileceği belirtilmelidir.

İnsanı, ahlaki bir yaratık olarak kabul edenler için patolojik görüş hiç de uygun bir görüş dırası olmaz. Günümüzde nesiller arasındaki uçurumdan bahsedildiğinde, moral (ahlaki) değerler önem kazanmakta ve tahliller daha çok ilgili şahısların özel durumları üzerinde merkezileştirilmektedir. Bu durumda ortaya çıkan problemin objektif belirtisi olarak sapma üzerinde durmak makul bir düşünme ve tartışma tarzı olacaktır. Eğer böyle bir somut (müşahhas) belirti yoksa tartışma ister istemez yine sübjektif ve peşin hükümlü olacaktır.

«Değerler çatışması» görüşü, iki grubun kutuplaşması sonucu ortaya çıkan meseleler için uygun bir yaklaşım tarzı olmaktadır. Amerika'daki içki yasağı tarihi buna bir örnek teşkil edebilir. Ama, değer hükümlerinin veya bu değer hükümlerini destekleyen grupların açıkça bilinmediği durumlarda, tahlilcinin böyle bir yaklaşım tarzını seçmesi yanlışlıklara yol açacaktır.

Diğer taraftan «sosyal düzensizlik» yöntemi en iyi olarak belirli sosyal birimleri, ya da William Ogburn'un yaptığı gibi ilerleyen teknolojinin durgun bir sosyo-kültür yapısı üzerindeki tesirlerini incelemek için kullanılabilir. Bu maksatlar için ideal olduğu bile söylenebilir. «Sosyal düzensizlik» görüşü, problemi değer hükümlerine hamletmediği ve sosyal düzensizliği objektif göstergelere oturttuğu derecede muvaffak olabilir. Tenkitçilerinin de sık sık ifade ettikleri gibi objektif göstergeleri olmadıkça bu usul, değer hükümlerini gizlemek için soyut kavramlar kullanan bir yöntemeye dönüşür ve fonksiyonunu kaybeder.

«Davranış sapması» metodu ise «farklı» davranışların veya yeni farklı rollerin kazanılma sürecinin incelenmesinde en uygun görüş, perspektif olarak geçerliliğini halâ korumaktadır. Bu görüş açısının sahip olduğu zengin literatür yeni ilâvelerle daha da zenginleşmektedir. Davranış sapması tahlillerinin anomi (kaidesizlik) ile ilgili olanlarda yeni başarılı araştırmalara şahit olmaktadır. Enteresandır ki, tasnifçi, adlandırıcı görüşün en kuvvetli tarafı «davranış sapması» görüşünün en zayıf tarafını meydana getirmektedir. Şöyle ki; çok açık ve net bir şekilde tarif edilen normlar tecrübe ile de destekleniyorsa ferdin nasıl olup da beklenen davranış kalıplarından ayrıldığı, veya saptığı kolayca izah edilebilir. Bunun aksine sosyal olaylarla desteklenmemiş normların söz konusu olduğu durumlarda tasnifçi görüşün izah gücü daha kuvvetli olmaktadır. Çünkü tasnifçi görüş belli sosyal durumları seçip o durumlarda adlandırılan taraflar arasında ortaya çıkan sosyal münasebetler üzerinde durmaktadır. Böyle olunca, bazı şekillerinin anomi ve farklı davranış geleneğinde; akli hastalık, uyuştururu alışkanlığı ve çocuk suçlarının da tasnifçi görüş geleneğinde intelenmeleri beklenmektedir.

Sosyoloji gibi genç bir bilim dalındaki ihtisaslaşmanın bir özelliği de belli bir hadiseyi izah için hususi kavramlar ve teorilerin geliştirilmesidir. Öte yandan bir «bakış tarzı»nın genel izaha yatkınlığını sağlamaya çalışırken, bazı kavramları düzeltmek, bazılarını da tamamen değiştirmek lüzumu ortaya çıkabilir ki, bunu da tabii karşılamalıdır. Ama yine de bakış tarzının bir sosyal olay olduğu düşünülürse sosyologun neden bir bakış tarzını diğerine tercih ettiği; bu tercihin hangi şartlarda cereyan ettiği ve ne gibi sonuçlar doğurduğu sorulması gereken bir husus olmaktadır. Bu nokta da böylesine karışık bir soruyu cevaplandıracak durumda değiliz. Yapabileceğimiz tek şey, tercihin neden yapıldığına dair bazı spekülasyonlarda bulunmaktır. Şimdi bunun üzerinde duralım biraz.

ÇİFTE MECBURİYET VE SOSYOLOJİK PERSPEKTİF

Bizce sosyologlar için asıl zorluk, devamlı surette hissettikleri çifte mecburiyet baskısıdır. Çifte mecburiyet diyoruz çünkü sosyologlar bir taraftan topluma yardımcı olmak için sosyal problemleri incelemek mecburiyetindedirler. Fakat aynı zamanda sosyolojinin bilim olarak gelişmesine, büyümesine de çalışmalıdırlar. Bu sebeptendir ki, Amerikan sosyolojisinin çeşitli gelişme safhalarında dikkatlerin birden toplum problemlerinden sosyolojinin problemlerine kaydığı çok görülmüştür. Şu sıralarda sarkaçın tekrar birinci yöne doğrulduğu görülmektedir. Sosyolojinin sağladığı bilgilerin Amerikan toplumunun karşılaştığı savaş, ırkçılık, yoksulluk, enflasyon, işsizlik, kanun nizamı, mesken, çevre kirliliği ve uyuşturucu alışkanlığı gibi problemlerin çözümü için kullanılmak istenmesi bunu gösteriyor.

Toplumlar var oldukça, sosyal problemler de var olmaya devam edeceklerdir. Yalnız bu problemlere karşı gösterilen müsamahanın aynı kalması beklenemez. Meselâ Tocqueville, Amerikan toplumunun karşılaştığı çetrefilli problemi yüz yıl kadar önce belirtmişti. (1954) Tocqueville, günümüzde klasik bir çalışma olarak kabul edilen ünlü kitabında, sosyal hayatın her alanında eşitliliğin sağlanması gayesi ile yapılanların, sosyal

problemleri yaratan şartları azaltacağı yerde çoğaltacağını gösteriyordu. Bugün herkesin dilinde olan «artan beklentiler devrimi» tabiri bir bakıma Tocquevill'in vermek istediği mesajı yansıtmaktadır. Bunu şöyle bir paradoksla da ifade etmek mümkün; **işler düzeldikçe kötüleşir**. Diğer bir deyimle hayatın kalitesi arttıkça, insanlar daha fazla mutsuz oluyorlar; daha az değil. Bu söylediklerimize örnek olarak zencilerin durumunu gösterebiliriz. Zencilerin köleliği bugün sona ermiş bulunuyor. Artık köle Zenci yok. Ama zencilerin şimdiki memnuniyetsizliklerinin eskisinden çok daha fazla olduğu söylenebilir. Neden mi? Çünkü, çoğu zenciler ve çoğu beyazlar zenciler için eşitlik isterken, bazı zenciler ve yine oldukça çok sayıda beyaz, eşitsizliğin sürmesini istiyorlar. Demek ki meşru istekler imkânlarla nazaran daha büyük bir hızla arttıkça, memnuniyetsizliklerini açığa vuranların sayısı çoğaldıkça «sosyal problemler» dediğimiz şey de ortaya çıkmış olmaktadır.

Toplumun birer üyesi olarak sosyologların bu fikir, duygu ve hareketlerden muaf kalacakları düşünülemez. Zenci problemiyle ilgili olarak sosyologların yaptıkları küçümsenemez. Peşin hükümlerden kaynaklanan eşitsizliklere dikkatleri çekmişler ve bu problemi devamlı canlı tutmuşlardır. Sosyologların bu çifte mecburiyet baskısını, içinde buldukları durum ve şahsi rolleriyle nasıl telif ettiklerini yukarıdaki örnekte görmek mümkündür. Birçok sosyolog ırk ayrımcılığının ve zenci düşmanlığının sebeplerini, bunu yaratan şartları ve ortaya çıkan neticeleri uzun boylu araştırmışlardır. Bunlardan bazıları sırf sosyolojinin bu konuda kullanabileceğini ispat için bunu yayarken; bazıları da, bu konuların sosyolojik teorilerin gelişmesine yardımcı olduklarını düşünerek konuya eğilmişlerdir. Aslında bu iki farklı yaklaşımın dışında sosyolog, böyle bir konuya -gerek toplumun, gerekse bilimin baskısıyla- başka açılardan da eğilebilir. Sosyologların en son kabul ettikleri bakış tarzı işte böyle bir süreç sonunda -tesirler ve tepkilerin oluşturmasıyla- katiyet kazanır.

Sosyologun benimseyeceği bakış açısı ve tarzı, içinde bulunduğu «rol» le de ilgilidir. Bu roller **teorici, anketçi veya saha araştırmacısı, uygulayıcı ve tenkitçi** olabilir. Mevzuun teori tarafıyla uğraşan bir sosyolog, birbirinden kopuk gibi gözüken olaylar zincirini açıklayabilecek izahlar (teklifler, teoriler) geliştirmeye çalışır. Meselâ «toplumsal düzensizlik» perspektifi, birçok sosyal problemlerin izahında kullanılan çekirdek bir teoriyi ihtiva etmektedir. Anketçi ise bir yığın hipotezi teste tabi tutmakta ve bunların doğruluk derecelerini araştırmış olmaktadır. Davranış sapmasına göre sosyal problemleri ele alış bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Uygulayıcılara gelince onlar da sosyolojik bir teorinin, sosyal bir problemin çözümündeki elverişliliğine bakarlar. Nitekim çocuk suçlarıyla ilgili olarak geliştirilen teoriler hem bu suçların önlenmesinde hem de suçluların topluma yeniden kazandırılmasında (rehabilitasyon) kullanılmaktadır.¹

1 «Fırsat teorisi» Başkan Johnson tarafından «Fakirlikle Savaş» programında ve «Gençlik için Seferberlik» derneğince New York'ta kullanılmıştı. Bunun için bakınız Cloward and Ohlin (1960). Sosyolojik teorinin çocuk suçluların kazanılmasında nasıl kullanıldığını ise Empey and Rabow (1961) belirtiyorlar.

Tenkitçiler de «**Status quo**» ya karşı mücadelelerini bir takım geniş sosyoloji teorileri üzerine inşa ediyorlar. Meselâ sosyal problemlerin sosyal yapıdan kaynaklandığını söyleyen sosyologlar teorik ilhamlarını Karl Marx'tan alıyorlar.²

Sosyologları tek tek bu roller içinde düşünmek yanlıştır. Çünkü meslek hayatlarında sosyologlar bu rollerin birinden diğerine sık sık geçişler yapabilecekleri gibi, dört rolü birden aynı anda yüklenmiş olabilirler. Yine de, her sosyologun bu rollerden birini diğerlerine tercih edip, çalışmalarını o rol içinde yürüttükleri görülür. Yine bu rol seçimiyle beraber her sosyologun bakış açısı (perspektif) seçiminde de bulunduğu ve yukarıda bahsettiğimiz perspektiflerden birini diğerine tercih ettiğini görmekteyiz. Böylece teoricienler yani nazariyatçılar, sosyal problemleri zihni bir meydan okuma olarak kabul etmekte ve mesailerini ilk planda bu problemleri izah edebilecek teoriler geliştirmeye ayırmaktadırlar. Anketçiler ise zamanlarının çoğunu bu teorilerin belirli durumlar için doğruluk, geçerlilik payını ölçmek maksadıyla kullanmaktadırlar. Hem teorisyenler, hem de anketçiler toplumu verilmiş olarak kabul etmekte ve toplumu teorilerin geliştirilip test edileceği ve zemin olarak görmektedirler. Öte yandan uygulayıcılar ve tenkitçiler ise toplumu bir **vetire**, **süreç** olarak kabul etmektedirler. Uygulayıcılar genellikle bazı reformların yapılmasını isterler; tenkitçiler de toplum yapısının değiştirilmesini. Bazı aşırı olanlar ise ihtilâlleri. Uygulayıcılar ve tenkitçilerin ikisi içinde sosyoloji, toplum adına yapılmak gerekir. Ne var ki, bu benzer taraflarına rağmen uygulayıcı ve tenkitçilerin benimsedikleri bakış açıları farklı olmaktadır. Uygulayıcılar daha ziyade davranış sapması perspektifini; tenkitçiler ise değer çatışması veya sosyal patoloji perspektifini benimsemektedirler. Tasnifçi bakış tarzını ise en yenişi olması hesabıyla henüz belli bir kategoriye sokmak mümkün olmamaktadır. Ama yine de yukarıdaki rollerin bir çoğuna uyduğu rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKLAR :

- CLOWARD, R. A., and OHCIN, L. E. (1969) *Delinquency and Opportunity*, Free Press.
- DOUGLAS, J. D. (ed) (1970), *The Relevance of Sociology*, Appleton-century-Crofts.
- EMPEY, L. T. and RABOW, J. (1961), «The Provo experiment in delinquency rehabilitation», **Amer. Sociology Rev.**, vol. 26, pp. 679-95.
- GOULDNER, A. W. (1970-). *The Coming Crisis of Western Sociology* Basic Books.
- TOCQUEVILLE, A. de (1954), *Democracy in America*, Knopf.

2 «Radikal bir Sosyoloji» isteğinin önde gelen temsilcisi olarak Gouldner (1970) gösterilebilir.